

MEDIELÄSKUNNIGHET BLAND ELEVERNA I ÅK 1-9

Forskning om medieläskunnighet bland elever i årskurserna 1-9 vid Vasa övnings-skola läsåret 2020-21.

Inom projektet MedLäs gjordes tre studier, två med elever som informanter och en med lärare. Bland de yngsta eleverna, årskurserna 1-4, genomfördes fokusgruppintervjuer och i årskurserna 5-9 enkäter. Likaså insamlades enkätdata bland lärare för årskurserna 1-9. Sammanlagt insamlades 329 elev- och 46 lärardata.

Studierna sammanställdes och anpassades språkligt och kulturellt utgående från tre motsvariga studier, EU Kids Online (London School of Economics, London, UK), Global Kids Online (London School of Economics, London, UK)¹ och FRAM-projektet (Åbo Akademi, Vasa, Finland). Både elevintervjuer och -enkät utgick från identiska teman, Tillgänglighet, Färdigheter, Aktivitet, Kommunikation, Beteende och Välbefinnande och Resiliens. Den här artikeln beskriver elevsvaren i enkäter och fokusgruppintervjuer. Kartläggning av elevernas tillgång till och användning av digitala verktyg är ett betydelsefullt led i det digitala jämlikhetsarbetet i enlighet med den grundläggande utbildningens uppdrag att utjämna ojämlikhet mellan elever.

Enkätens teman, Aktivitet, Kommunikation, Beteende samt Välbefinnande och Resiliens presenteras i fortsättningen i relation till distinktionen av medieläskunnighet som olika former av kunskap, nämligen att Förstå, Handla och Bedöma. Dessa aspekter bör inte betraktas som sinsemellan separata entiteter utan som överlappande eller som en inbördes progression av medieläskunnighet. (Arnolds-Granlund, 2010).²

Förstå

Förståelse-aspekten av medieläskunnighet framkommer i de intervju- och enkätfrågor

där eleverna visar hur de kognitivt omfattar användning av medieteknik och internet och hur dessa fungerar.

Förståelse - Elevernas skattning av sina färdigheter digital teknik och internet Initialt i de två elevstudierna, fokusgruppintervjuerna och enkäterna, ombads eleverna att göra en självbedömning av sin förståelse av sekretessinställningar för digitala verktyg, webbsidors trovärdighet, goda sökord, delning av innehåll, att göra ändringar i kontaktlistor, hur man betar sig online och hur/var man rapporterar negativt innehåll.

Resultaten av fokusgruppintervjuerna visar att en del av de yngsta eleverna inte gör åtskillnad mellan teknik, mjukvara och internet. Internet beskrivs som "olika kanaler", "dator", "att man spelar olika spel" eller "Google". Mer än hälften av eleverna i årskurserna 5-9 bedömde att deras förståelse av ifråga om dessa teman var "mycket god".

Handla

Medieläskunnighetsaspekten Handla avser en persons förmåga att använda teknik och digitala medier och att klara av att fungera online. Den förekom i intervju- och enkätfrågorna om Aktivitet med digitala verktyg, Kommunikation och Beteende online.

Aktivitet – vad eleverna gör med digitala verktyg och internet

Eleverna i årskurs 1-4 uppskattar och använder gärna internet. Internetanvändningen regleras i olika hög grad och på olika sätt av deras föräldrar. De använder internet för kommunikation, spelande och för att se och göra film. Eleverna i åk 5-9 använder digitala verktyg och internet för att göra skoluppgifter, chatta med vänner och familj eller surfa utan ändamål. Att arbeta med olika uppgifter, både för skola och uppdrag utanför skola, samt att skapa egna produkter med digital teknik tenderar att öka med stigande ålder. Samma gör det sociala livet på nätet, chatten-

det med släkt och vänner och också med obekanta.

Kommunikation – hur eleverna interagerar med teknik i internet

Att barn och unga både kognitivt och färdighetsmässigt kan hantera digitala verktyg och internet innebär detta nödvändigtvis inte att de är kommunikativt mogna att delta i och använda sociala medier. Enligt elever i åk 1–4 och 5–9 innebär internet både positiva och negativa erfarenheter. De flesta av eleverna i årskurserna 5–9 upplever internet som "oftast positiv". Ett fåtal upplever internet som "mycket positiv" eller "inte positiv". Upplevelser av negativ kommunikation kan bland annat vara otillbörliga kontakter eller sexuellt ofredande.

Beteende – hur eleverna agerar med teknik i internet

Störande beteende upplevs oftare av de äldre eleverna än de yngre. De upplever också oftare att någon annan behandlas på ett otäckt

och sårande sätt än de yngre. De flesta av eleverna i studien hade dock inte själva sett otäcka eller skadliga saker hända andra online, men ändå fanns det en del elever som gjort det.

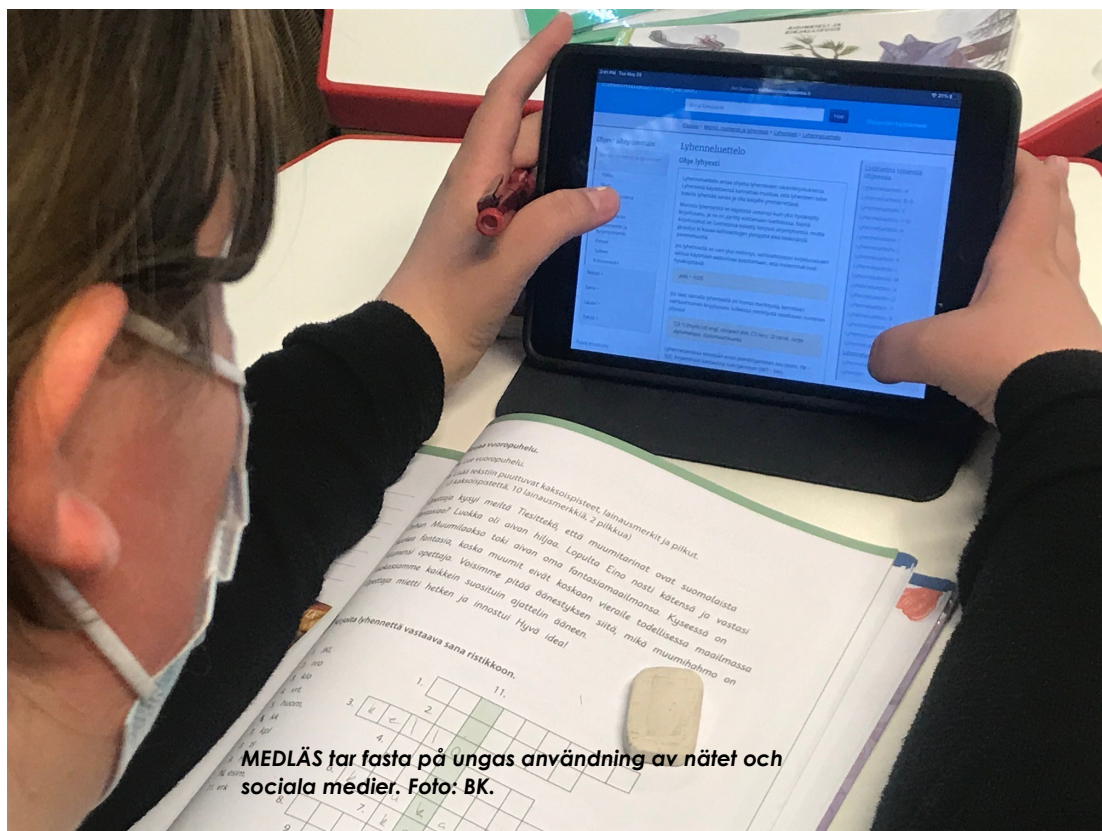
Fråga: Hur ofta har du under det senaste ÅRET, om någonsin, sett eller hört talas om följande som hänt någon du känner? De erbjöds pengar eller gåvor i utbyte mot sexuella bilder eller videor? De erbjöds pengar eller gåvor för att träffa någon personligen för att göra något sexuellt? De utpressades för att göra något sexuellt? (Tabell 1).

Bedöma

Medieläskunnighetens bedöma-aspekt handlar om praktiskt omdöme dvs förmågan att kunna avgöra hur man ska handla i en viss situation och huruvida det är klokt att göra det.

Välbefinnande och resiliens

Frågorna om välbefinnande och resiliens handlar om hur eleverna upplever internet

MEDLÄS tar fasta på ungas användning av nätet och sociala medier. Foto: BK.

men också hur de gör för att skydda sig online. Många elever skyddar sin integritet, men alla gör det dessvärre inte. Eleverna i årskurserna 1–4 har många goda råd för hur man kan skydda sig och vad man gör då man upplevt något otrevligt.

På frågan vad man kan göra om man får mar-
drömmar av sådant som hänt online svarar
elever: "Min mamma har sagt att man stänger
ögonen och tänker på något annat.", "Stänger
av.", "Man blundar så lägger man täcket över
huvudet.", "Man slutar spela spel.", [Jag berättar
för] "Min pappa", "Man kan titta med en
vuxen." (elever i åk 1–4). Enkätsvaren på frå-
gan om vilka försiktighetsåtgärder eleverna i
åk 5–9 tar då de är online visar att de flesta
elever "ofta" eller "mycket ofta" vidtar försik-
tighetsåtgärder då de är online. (Tabell 2).

Resultaten av såväl fokusgruppintervjuer som
enkät visar att de flesta elever känner till ris-
ker på nätet, hur man gör för att skydda sig
och hur man kan agera för att förhindra att
skada sker. Studien visar dock VAD elever vet
men, dessvärre inte HUR de gör i praktiken.

Enligt en norsk studie är yngre barns förstå-
else av att skydda sig i internet kontextbero-

ende. Det finns en skillnad mellan deras för-
ståelse av begrepp om internet och deras för-
måga att omsätta denna förståelse i praktiskt
handling.³

Resultaten av MedLäs-studierna är till många
delar uppmuntrande. De flesta elever verkar
förstå hur digitala verktyg och internet funge-
rar, de kan också använda dem och bedöma
hur de bör användas på ett tryggt och säkert
sätt. Som hjälp för utvecklingen av en god
medieläskunnighet har många elever ett fun-
gerande stöd i hem och vårdnadshavare. Stu-
dierna visade också att i de olika årskurserna,
bland de informerade och kunniga eleverna
fanns enstaka elever som kanske inte upple-
ver stöd i dessa frågor i sina hem, som av
olika anledningar inte kan, vill eller får an-
vända digitala verktyg eller internet, som inte
förstår hur man använder dem eller hur man
kan skydda sig mot att göra skada eller själv
skadas online. Elever som av olika anledning-
ar inte utvecklat en god medieläskunnighet
kan därför bli osynliga för lärarna. I dylika
situationer, liksom också i andra, är skolans
uppgift att av jämlikhetsskäl utjämna skill-
naderna i mediepedagogiskt kunnande elever
emellan.

Sammanfattning

	Valid		Cases Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Någon_känner_sexuellt * Årskurs	286	97%	10	3%	296	100%

Tabell 1 Någon man
känner blivit sexuellt
lockad eller hotad.

Bekant blivit sexuellt lockad eller hotad * Årskurs

			Årskurs					
			5	6	7	8	9	Total
Någon_känner_sexuellt	Aldrig	Count	14	13	13	9	3	52
		% within Årskurs	22%	25%	21%	17%	5%	18%
	Bara en eller två gånger	Count	49	37	42	40	44	212
		% within Årskurs	78%	71%	68%	74%	80%	74%
	Minst varje månad	Count	0	1	6	5	8	20
		% within Årskurs	0%	2%	10%	9%	15%	7%
	Minst varje vecka	Count	0	1	0	0	0	1
		% within Årskurs	0%	2%	0%	0%	0%	0%
	Dagligen eller nästan dagligen	Count	0	0	1	0	0	1
		% within Årskurs	0%	0%	2%	0%	0%	0%
Total	Count	63	52	62	54	55	286	
	% within Årskurs	100%	100%	100%	100%	100%	100%	

Sammanfattning

Tabell 2 Försiktighetsåtgärder online.

	Valid		Cases Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Sekretessåtgärder * Årskurs	295	100%	1	0%	296	100%

Försiktighetsåtgärder online * Årskurs

			Årskurs					Total
			5	6	7	8	9	
Försiktighetsåtgärder	Aldrig	Count	12	2	8	8	6	36
		% within Årskurs	19%	4%	13%	14%	11%	12%
	Ibland	Count	13	21	24	24	34	116
		% within Årskurs	20%	40%	38%	41%	61%	39%
	Ofta	Count	32	25	27	23	14	121
		% within Årskurs	50%	48%	42%	39%	25%	41%
	Mycket ofta	Count	7	4	5	4	2	22
		% within Årskurs	11%	8%	8%	7%	4%	7%
	Total	Count	64	52	64	59	56	295
		% within Årskurs	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Enkätstudien visade att det i varje årskurs fanns ett antal elever, sammanlagt 18 elever, som önskar stöd av en vuxen i frågor som gäller upplevelser online. Om frågan inte ställs eller temat inte behandlas i klass förblir dessa elever osynliga för lärarna och deras frågor blir obesvarade.

Projektet MedLäs har gått in i skede 2, utarbetandet av lärtig och planering av skolmaterial för undervisning i mediepedagogik för samtliga årskurser vid Vasa övningsskola. På så sätt kan förutsättningarna för ett ännu mera meningsfullt och säkert liv online säkerställas för alla elever, i hela skolan.

"Enkätstudien visade att det i varje årskurs fanns ett antal elever, sammanlagt 18 elever, som önskar stöd av en vuxen i frågor som gäller upplevelser online."

Fotnoter:

1 Nätverken EU Kids Online och Global Kids Online utgör nätverk av forskare och komparativ forskning om

barns online-upplevelser. De tillhandahåller också ett brett spektrum av jämförande forskningsresultat och en

offentlig databas med resultat. Eukidsonline.net

2 Analysen av existerande definitioner av mediäläskunnighet sammanfattas utgående från Aristoteles tredelade

distinktion av kunskap, "episteme" (att kognitivt veta eller förstå), "techne" (att göra eller att agera) och

"fronesis" (att ha praktiskt omdöme). (Arnolds-Granlund 2004; 2010; Gustavsson 1996).

3 Ni Bhroin & Rehder, 2018.

ARTIKELFÖRFATTARE:
Sol-Britt Arnolds-Granlund
PeD, lektor emeritus drama och mediepedagogik
FPV, Åbo Akademi